

Kwartaalblad van de vereniging van oud-parlementariërs
29e jaargang
Juli 2023
Nummer 114

NESTOR

INHOUDSOPGAVE

- 2 Van de redactie
- 3 Politiek is een vak
Lessen uit de praktijk op het Binnenhof - deel 2
- *Bob van den Bos*
- 8 Boekbespreking
"Geertje Lycklama à Nijeholt,
feministisch strategie"
auteur: Johanneke Liemburg
- *Monique de Vries*
- 10 Bezoek aan TNO: transitie en radicale
vernieuwingen
- *Joost van Iersel*
- 13 Column
- *Bob van den Bos*
- 14 Polarisation en politiek
- *Paul Schnabel*
- 18 Verschenen boeken
- 20 Nestor in gesprek met Bert van den Braak
- *Cees Bremmer*
- 24 Voorjaarsbijeenkomst Breda en de KMA
- *Joost van Iersel*
- 27 Mag ik me even voorstellen ?
- *Margo Andriessen*
- 27 Overledenen
- 27 Redactie
- 28 Interview Gerda Verburg
- *Paul van der Kraan*

VAN DE REDACTIE

Dit keer blijven we met Nestor grotendeels in Nederland. Er is ook genoeg stof tot nadenken en schrijven in en over Nederland. Bij het verschijnen van het blad zijn de verkiezingen van de Eerste Kamer achter de rug en kunt u het uitgebreide interview van Cees Bremmer met Bert van den Braak erbij pakken. Aanleiding is het boek "De Eerste Kamer 1996-2021". Daarin veel behartigenswaardig over de rol van de Eerste Kamer. Actueler kan het niet.

Een verslag van het bezoek aan TNO op 11 mei met heel veel extra informatie die u daaromtrent op de website kunt vinden. Ga ervoor zitten want het is ingewikkelde stof. Ook een verslag van de Voorjaarsbijeenkomst in Breda waar het onderwerp Defensie aan de orde is met als gastspreker luitenant-generaal b.d. Mart de Kruif.

Een recensie van het boek "Geertje Lycklama à Nijeholt, feministisch strategie" geschreven door onze voormalige collega Johanneke Liemburg, de biografie van een opmerkelijke Friezin die het bracht tot fractievoorzitter in de Eerste Kamer.

Paul Schnabel schrijft een interessante beschouwing over Polarisation en Politiek.

Verder het tweede deel in de serie "Politiek is een vak". Bob van den Bos spreekt met Kathalijne Buitenweg, Fatma Koser Kayer, Ton Elias en Gert-Jan Segers.

Natuurlijk nog de gebruikelijke rubrieken met een interview met Gerda Verburg op de achterzijde van ons blad, de boekenrubriek en de column.

Dan wil ik nog twee veranderingen in de redactie aankondigen. Gerritjan van Oven heeft laten weten dat hij de redactie om gezondheidsredenen verlaat. Hij is een kleine 20 jaar lid geweest van de redactie en heeft veel geschreven over de Caraïbische eilanden en over juridische zaken in diverse andere landen. In het septembernummer zal een interview met hem verschijnen. Ook heten wij Margo Andriessen namens de redactie welkom in ons midden. Aan het vorige nummer van Nestor heeft zij al een bijdrage geleverd onder de titel "De actualiteit van de PPR". Wij zijn erg blij dat zij onze redactie komt versterken en zien uit naar de samenwerking. Elders in dit nummer stelt zij zichzelf wat uitgebreider aan de lezers voor.

Tenslotte wens ik iedereen een mooie zomer toe.

Monique de Vries

Politiek is een vak

Bob van den Bos

Lessen uit de praktijk op het Binnenhof - deel 2

Als vervolg op het eerste deel van deze serie volgen nu vier gesprekken met de oud-parlementsleden. Kathalijne Buitenweg, Ton Elias, Fatma Koser Kaya en Gert-Jan Segers vertellen over hun ervaringen en welke lessen zij trekken ten behoeve van volgende generaties.

Kathalijne Buitenweg

Voordat Kathalijne Buitenweg voor GroenLinks toetrad tot de Tweede Kamer was ze tien jaar lid geweest van het Europees Parlement (EP). 'Daar voelde ik me uiteindelijk meer op mijn plek. Je kunt je er specialiseren en moet tegelijkertijd een brede blik hebben om rekening te houden met de verschillende realiteiten in de lidstaten. Dit vergt nieuwsgierigheid en inlevingsvermogen. Je bent permanent aan het onderhandelen: binnen je fractie, met andere fracties en met de Raad. Er is geen vaste oppositie of

coalitie: dat biedt een ruimte die ik in Den Haag minder zag. De discussies in het EP zijn ook politiek opener dan in de Tweede Kamer, omdat er minder publicitaire druk is. Jarenlang was de ondersteuning van de Tweede Kamerleden uiterst beperkt. Gelukkig wordt daar nu wat aan gedaan, bijvoorbeeld via de Dienst Analyse en Onderzoek die alle parlementariërs van informatie voorziet.

Als beginnend Kamerlid moet je niet te snel willen scoren. De eerste twee jaar moet je ervaring opdoen, kennis opbouwen. Vooral niet proberen met de veren van een ander te pronken. Dat roept terecht irritaties op. Erkenning moet je verdienen.

Een essentiële vaardigheid voor een parlements lid is 'snel kunnen schakelen'. Tussen je eigen- ook diverse- achterban, maatschappelijke organisaties, collega-Kamerleden en de minister. Je moet je 'makkelijk verhouden' tot andere politici, in je fractie en daarbuiten, steeds eerlijke dialogen aangaan. In de politiek draait

het immers om bruggen bouwen, verbinding zoeken. Natuurlijk moet je ook je zelf laten zien aan de kiezer, en dat gebeurt soms door je af te zetten tegen een ander of tegen een plan van de regering. Maar uiteindelijk draait het om wat je wilt, niet om waar je tegen bent. Voor dit werk is je motivatie van wezenlijk belang. Je moet voor jezelf goed vaststellen waar je je vooral op wilt richten: wie ben ik, wat wil ik bereiken. Laat je niet opslokken door alles wat op je af komt. Het is goed om een jaarplan te maken met een paar hoofdaandachtspunten. Daar kun je initiatieven op nemen, of je kunt er bij algemene debatten, zoals begrotingsbehandelingen, extra aandacht aan besteden. Dat is goed voor je profiel en je motivatie.

Digitalisering was voor mij een prioriteit. Dat leefde aanvankelijk nog niet erg in het parlement. Samen met een aantal collega's van andere partijen heb ik het initiatief genomen tot de oprichting van de tijdelijke Kamercommissie 'Digitale Toekomst', waar ik ook voorzitter van werd. Een andere prioriteit was voor mij vrouwenrechten, vooral geweld tegen vrouwen en de 'huwelijkse gevangenschap', waar minister Dekker op mijn initiatief en in nauw overleg met mij (van de oppositie!) een wetsvoorstel voor heeft gemaakt. Ook als oppositie kun je soms invloed uitoefenen, vooral door amendementen.

Bij herkenbaarheid gaat het om het uitdragen van een profiel dat bij je past. Een goede voorlichter adviseert over de juiste media voor je en houdt je bij de les: je moet niet op alles reageren. Het doet afbreuk aan het ambt als je uit de heup schiet en het verwatert een serieus

profiel. Mede daarom was ik ook niet zo'n twitteraar. Als vicefractievoorzitter organiseerde ik huiskamerbijeenkomsten om te horen wat er onder de leden leeft. Een valkuil? Ik las de stukken vaak zo goed dat ik het soms teveel over details had, waardoor mijn hoofdpunten niet duidelijk over het voetlicht kwamen. De kunst is om je inhoudelijk goed voor te bereiden en tegelijkertijd je kiezers laten zien waar je voor staat'.

Ton Elias

Nadat Ton Elias als parlementair journalist voor Den Haag Vandaag had gewerkt wilde hij in 1994 meteen voor de VVD de Tweede Kamer in. Een directe overstap vond die partij echter onverstandig: dan word je afgemaakt door je oud-collega's. 'Na twaalf jaar kwam ik wel op de lijst. Mijn belangrijkste motivaties? Het ondernemersklimaat moest worden verbeterd. Bovendien vond ik dat er te veel verspilling van overheidsgeld was. Ik had geconstateerd dat er in het parlement een diepgewortelde mentaliteit heerste om slecht te controleren hoe het geld wordt besteed. De Rekenkamer had elk jaar forse kritiek. Uit het Parlementair onderzoek ICT-projecten dat ik later voorzat (2012) bleek het wanbeleid bij de overheid. Ook had ik een missie dat er in de Kamer gewoon Nederlands gesproken moest worden. Dus geen vaktaal, Engelse termen of afkortingen. De burgers die je vertegenwoordigt moeten je kunnen volgen. Ik heb er als (vice)Kamervoorzitter vaak anderen op aan gesproken en ben er zelf nooit op betrapt. Bolkestein was mijn voorbeeld omdat hij een risico nam

Kathalijne Buitenweg

door een goede baan op te zeggen om de politiek in te gaan. Hij zou nu volgens mij niet geselecteerd worden omdat hij te eigengereid en eigenzinnig is. Dat zegt helaas veel over de gemoedstoestand van mijn partij waarin brave hennippen meer gewaardeerd worden dan persoonlijkheden.

Sommige parlementsleden houden niet van de democratie. Ze trappen lawaai en maken van de Kamer een privé tv-studio door filmpjes van zichzelf op te nemen. Vreselijk. Het is vooral aan te bevelen goede relaties te onderhouden met de leden van je vaste Kamercommissies. Daar moet je zaken mee doen, meerderheden mee smeden. Je kunt elkaar hard bestrijden maar het is belangrijk dat je snapt wat de ander beweegt of beoogt. Dan ken je ook de onderhandelingsruimte. Misschien ben ik van de oude stempel, maar ik was op samenwerking gericht op basis van goede persoonlijke verhoudingen. Zo respecteerde ik collega's van de SP, de GPV(CU) en SGP, ook al staan die politiek op afstand van de VVD. Die mentaliteit lijkt grotendeels verdwenen. Dat komt door de verkeerde selectie van Kamerleden. De doorstroming is te groot er zitten te veel jonge onervaren mensen in. Ervaring en levenswijsheid leiden tot de in het parlementaire werk noodzakelijke inschikkelijkheid. Onze fractie stemde als regel unaniem. Dwarsliggen had weleens succes, maar dat kon je niet te vaak doen natuurlijk. Een keer kon ik echt niet met de fractie meestemmen, maar de fractievoorzitter wilde geen uitzondering toestaan vanwege de precedentwerking. Invloed uitoefenen vanuit de Kamer op de regering? Bovenal door amendementen en (beperkt) moties waarvan je de uitvoering blijft volgen. Ook heb ik samen met coalitiepartner PvdA de contouren van de Mediawet geschetst die door minister Dekker grotendeels zijn opgenomen in een wetsvoorstel.

Als Tweede Kamerlid onderhield ik zakelijke contacten met de media. Op grond van oud zeer werd ik echter volledig geboycot door Den Haag Vandaag. Dat vond ik verbazingwekkend en onprofessioneel maar ik was uiteraard trots om daarover aan de bel te trekken. Overigens moet je als politicus overal op je woorden passen. Zo stelt de geheimhoudingscode van Nieuwspoor in praktijk verrekke weinig voor. Wat je daar zegt wordt gebruikt. CDA-staatsecretaris Brox liet zich in het kleinste kamertje ontvallen dat zijn partij het vertrouwen in hem had opgezegd en las dat de volgende dag in de Gelderlander. Een klassiek voorbeeld

Ton Elias

van een veelvoorkomende praktijk. Dus wees voorzichtig. Houd als Kamerlid politiek nieuws zelf in de hand'.

Fatma Koser Kaya

Fatma Koser Kaya was advocate arbeidsrecht en sociaal-verzekeringsrecht. Ook heeft zij voordat zij voor D66 in de Tweede Kamer kwam als procesjuriste bij de FNV gewerkt. Waarom die partij na de vakbeweging?

'Ik trof er een open houding aan, niet bang om ingewikkelde onderwerpen te bespreken. Maar bovenal sprak het mij aan dat ik als persoon, als individu werd gezien. Het idee dat moslims en Turken een homogene groep zijn, die allemaal wel hetzelfde zouden denken of doen, irriteerde mij mateloos. Mijn vader schreef toen ik jong was in mijn poëziealbum: 'Je grootste waarden zijn je integriteit en trots, vergeet dat nooit.' En mijn moeder zei: 'Leiderschap heeft niets met stoer zijn te maken, maar met hoe je je verhoudt tot andere mensen'. Deze waarden leiden mij als mens.

Ik kwam van buiten de politiek. Ik had in mijn beroepspraktijk ervaren hoever wetten vaak van de praktijk af staan en wilde de samenleving in het parlement brengen. In de Tweede Kamer zag ik veel (on)geschreven regels die de werkwijze sterk bepalen en de effectiviteit van het parlement niet altijd ten goede kwamen. De eerste drie jaar werd ik opgeslokt door overleggen, werkbezoeken, (snel) debatten en besprekingen die op me afkwamen. Ook in die tijd was ik al een beetje dwars: wetten moesten uitvoerbaar en effectief zijn. Daarom heb ik toen ik nog maar kort Kamerlid was, als enige tegen de Inburgeringswet van minister Verdonk gestemd. Van Kamerleden wordt nu verwacht dat ze allemaal een spits zijn, maar een team heeft ook

Fatma Koser Kaya (copyright Thierry Schut / LCR)

verdedigers en middenvelders nodig. Je zit daar voor de samenleving, niet voor jezelf. Je zou mij een middenvelder kunnen noemen.

Ik ben steeds bij mezelf gebleven, ondanks dat ik als Kamerlid ook weleens bedreigingen of kritiek kreeg. Soms uit de ene en soms juist de andere hoek: toen ik bijvoorbeeld het wetsvoorstel over de Zondagswet deed, was ik meteen een Turkse moslim die liever op vrijdag rust zou willen. Toen ik op de Turkse Gay-boot stond, was ik volgens vele Turkse Nederlanders de weg kwijt. Elk Kamerlid brengt bagage mee, vanuit het bedrijfsleven, de boeren of het COC. Zo was mijn fractie voor de inburgeringswet, maar kon ik tegen stemmen vanwege mijn principiële en praktische bezwaren. Veel mensen met een migratieachtergrond ervaren dat als een signaal, dat hun stem er ook toe deed. De stem van mensen vertolken, ongeacht hun achtergrond, geloofs- of levensovertuiging of sekse is ongelooflijk belangrijk in een democratie. Want die is zo sterk als de waarde die je aan de kleinste minderheid toekent.

De Grondwet is mijn handboek. Veel confrontaties vloeien voort uit de "voor mij wel, maar mijn buurman niet" gedachte. Dat erodeert te samenleving. Venijnig zijn de bewuste en onbewuste vooroordelen. Bij D66-standpunten die moeilijk lagen bij streng gelovigen, moslim of niet, ging ik het gesprek aan. Ik legde rustig uit dat bijvoorbeeld euthanasie een vrije keuze bij uitzichtloos lijden is, geen verplichting. Dat zij daar niet voor hoefden te kiezen, maar dat anderen dat wel konden doen. Dat de ruimte om zelf te kiezen het belangrijkste is. Na de indiening van het initiatiefwetsvoorstel Zondagswet, kwamen vertegenwoordigers van een christelijke organisatie bij mij langs. Mensen willen zich gezien, gehoord en gerespecteerd voelen. Ook als ze het niet met je eens zijn. Het was een prachtige ontmoeting

met wederzijds respect, wat op hun verzoek werd afgesloten met een gebed. Ik vond dat zó bijzonder!

Gert-Jan Segers

Mijn jeugd heeft mij sterk gevormd. Mijn vader was voorganger in een orthodox gereformeerde kerk buiten de Bijbelgordel. Ik ben opgevoed met het idee dat de buitenwereld tegen ons was. Wij moesten elkaar als klein clubje vasthouden. Het besef groeide langzaam dat ik die wereld in moest stappen, verantwoordelijkheid moest nemen om mee te helpen het goede te doen. Politiek is voor mij geloof in actie. Jezus' boodschap van naastenliefde omzetten in concrete bijdragen aan een betere wereld.

Als Kamerlid moet je een groot abstract onderwerp kunnen doorgronden, wetten snappen, beleidsrichtingen en dilemma's kunnen doordenken. Dat vraagt academisch en intellectueel veel van je. Tegelijkertijd moet je standpunten ook kunnen versimpelen in krantenkoppen. Dat voelt plat maar het moet wel. Het draait om de politieke keuzes: voor wie kom je op, vanuit welke waarden en wie hebben er wel of geen baat bij.

Je moet voor jezelf een agenda opstellen met onderwerpen die voor jou een specifiek belang hebben. En vooral dáár je ambachtelijkheid en energie in steken. Steeds samenwerking zoeken met medestanders in de Kamer, van welke partij dan ook. Zo heb ik initiatiefwetsontwerpen en -nota's gemaakt, met betrekking tot antisemitisme, mensenhandel en gedwongen prostitutie, en waardig ouder worden. Je mag scherp debatteren maar je moet respectvol met elkaar omgaan. Ook moet je elkaar wat gunnen en bijvoorbeeld

niet ruziën over de ondertekening van moties. Bij een gezamenlijk initiatief moet ook samen de publiciteit zoeken.

Tegenwoordig worden compromissen vaak gezien als verraad aan je eigen principes. Maar onze democratie berust op compromissen. D66 was voor ons de antithese, maar we zijn door de politieke versnippering in elkaars armen gedreven. We hebben in twee kabinetten samengewerkt en ook tussendoor akkoorden gesloten. Met Rutte III is het ons gelukt een lange termijn klimaatbeleid vast te stellen, echt heel bijzonder. Waar onze fractie niet mee kon instemmen waren de liberale voorstellen omtrent 'voltooid leven'. Dat zat ons heel hoog: in plaats van hulp bij depressieve eenzame ouderen ging het om hulp bij hun zelfdoding.

Bij onderhandelingen moet je heel goed weten wat je echt voor je partij wilt binnenhalen en waar ruimte voor concessies zit. Wederzijds vertrouwen en goede persoonlijke verhoudingen zijn onontbeerlijk. Ik heb dat fout en goed zien gaan bij kabinetsformaties. Na het desastreuze 'functie elders' debat heb ik te snel gereageerd door het vertrouwen in Rutte op te zeggen. Er was een breed wantrouwen in de Haagse stijl van politiek bedrijven, maar dat verdween juist niet door dit debat. Les: probeer problemen niet groter te maken, maar kleiner.

Sociale media zijn een vloek voor de democratie. Ze breken het vermogen om samen te werken af, werken polarisatie in de hand, roepen op tot vijandigheid en verspreiden desinformatie. Gevolg: Trump, Brexit ... en bij ons is het politieke klimaat er ook sterk door verhard.

Ik heb in Egypte gewoond, aardige mensen maar cultureel fundamenteel anders dan in Nederland en Europa. Overal in het Midden-Oosten waar de Islam domineert bestaat geen gelijkberechtiging. Staat en religie zijn één. Je mag nergens atheïst worden of je tot een ander geloof bekeren. Bij ons moet je niet politiek heilloos willen polariseren maar ook de integratieproblemen niet ontkennen. Dat is naïef. Die afschuwelijke eerwraak is voor mij symbolisch. Het is een moeilijk debat, waarin voor mij bovenal onze rechtsstaat leidend is.

Ik heb hart en ziel gegeven aan de politiek en de ambachtelijke samenwerking was een bron van vreugde. Maar politicus is nooit mijn totale identiteit geweest.

Gert-Jan Segers

Politiek is een praktijkvak dus vroeg beginnen!

Monique de Vries

Geertje Lycklama à Nijeholt, feministisch stratege

Microhistorie vertelt het verhaal – de geschiedenis – van een bepaalde periode in de tijd door middel van de levensloop van een persoon, een voorwerp, een huis of dorp. De biografie van Geertje Lycklama à Nijeholt is zo'n mooi voorbeeld van microhistorie. Aan de hand van haar leven zie je hoe het leven van mensen en in het bijzonder van vrouwen in Nederland en daarbuiten sinds de Tweede Wereldoorlog is veranderd, maar ook de ontwikkeling van zendingswerk naar ontwikkelingssamenwerking.

Als oudste in 1938 geboren op een boerderij in Lollum (Friesland), een dorp met toen zo'n 500 inwoners, in een gereformeerd gezin van vijf kinderen, had ze een eenvoudige jeugd. Na de Rehoboth-ulo in Bolsward- 10 kilometer fietsen- gaat ze alsnog naar het lyceum in Sneek waar ze haar HBS B diploma haalt. Voor een boerendochter in die tijd een prestatie. Ze gaat sociologie studeren aan de VU in Amsterdam. De VU had in het studiejaar 1955-56 net het aantal van 2000 studenten (waarvan 235 vrouwen) gepasseerd.

Liemburg ziet kans om studententijd van Lycklama te plaatsen in de context van de maatschappelijke ontwikkelingen zoals die van een nieuwe, andere generatie studenten. Ze combineert dat met de persoonlijke indrukken uit brieven van Lycklama, gesprekken met tijd- en studiegenoten en passages uit de dagboeken die Lycklama bijhield. In onze ogen is het allemaal nog wel heel braaf. Maar als je in aanmerking neemt dat het voor een jonge vrouw uit Friesland een enorme stap moest zijn geweest om op kamers in Amsterdam te gaan wonen, je de mores van het universitaire leven eigen te maken en nog deels voor een eigen inkomen te zorgen dan kun je niet anders dan bewondering hebben. Als ze in 1960 haar toekomstige man Henk Thomas leert kennen komt haar leven in weer een nieuwe fase. Een jaar na hun eerste ontmoeting verloven ze zich en weer een jaar later besluiten ze dat ze willen worden uitgezonden naar Pakistan. Ze gaan naar de provincie Punjab waar de gereformeerde

zending zich concentreert op het Murray College in Sialkot. Henk zal daar als econoom gaan doceren samen met de natuurkundige Pieter Born.

De ruim zes jaren in Pakistan waar ook hun beide kinderen worden geboren worden levendig beschreven. Uit brieven naar het Zendingscentrum in Baarn en van Geertje naar haar ouders krijg je een goed beeld van het land dat nog maar net onafhankelijk is. Het is in feite niet gediend is van het christendom en van de omstandigheden waaronder de zendelingen moeten leven en werken. De gelijkwaardige samenwerking tussen moslims en christenen aan het Murray College is een fictie.

De woonomstandigheden van het echtpaar laten ook te wensen over. Maar Lycklama geeft in haar zendingsbrieven mooie beschrijvingen van de omgeving en de bevolking. Zij is wel op zoek naar een mogelijkheid haar studie als sociologe in te kunnen zetten. Dat lukt uiteindelijk wanneer zij wordt gevraagd voor het Social Research and Action Committee van de West Pakistan Christian Council waar zij zich bezig gaat houden met het uitwerken van enquêtes.

In 1969 wijzigt onder het bewind van legerleider Yahya Khan de onderwijspolitiek drastisch. Er is geen plaats meer is voor christelijk onderwijs en het gezin besluit naar de Verenigde Staten te gaan waar Henk een paar jaar wil studeren voor een PhD. Zij gaan naar Cornell waar hij een

beurs heeft gekregen voor een periode van drie jaar en Geertje wordt coördinator van een groot onderzoek naar de mogelijkheid van een werkloosheidsverzekering voor de agrarische beroepsbevolking (seizoenarbeiders). In 1976 zal ze in Nederland op dit onderwerp promoveren.

In 1973 keren Henk en Geertje terug naar Nederland waar Henk gaat werken als wetenschappelijk medewerker aan het ISS (Institute of Social Studies). Na haar promotie kon Lycklama al snel aan de slag als een van de externe secretarissen van de in 1974 opgerichte Emancipatiecommissie. Dit wordt het begin van haar lange carrière die van coördinator Internationale Vrouwenzaken op het ministerie van Buitenlandse Zaken voert naar het lidmaatschap en voorzitterschap van de fractie van de PvdA in de Eerste Kamer in 1999. In de tussenliggende 45 jaar bekleedt zij een indrukwekkend aantal functies, vaak als eerste vrouw. Na haar vertrek uit de politiek bekleedt ze nog enkele bestuursfuncties waaronder het voorzitterschap van het prestigieuze Fonds 1818.

In 2014 overlijdt zij relatief plotseling. Johanneke Liemburg is er in geslaagd niet alleen de verschillende functies van Geertje Lycklama goed in hun context te beschrijven, maar ook de persoon van Lycklama goed uit de verf te laten komen. In het Nutshuis in Den Haag waar het Fonds 1818 zetelt en waar een portret van haar hangt, waren de warme woorden die aan haar en aan de auteur waren gewijd dan ook terecht.

Geertje Lycklama in Pakistan

Bezoek aan TNO: transitie en radicale vernieuwingen

Joost van Iersel

Het bezoek van de VOP op 11 mei aan TNO levert een fascinerende inzicht in grensverleggende ontwikkelingen, zoals meteen blijkt uit de schets van Susan Swarte, lid van de RvB en cfo, over de grote transitie met duurzaamheid en circulaire economie als centrale thema's: elektrische auto's, zonnecellen, vaccinaties, zelfscanners (AH), stikstofmeting, circulair beton, alternatieve energiebronnen etc. TNO werkt op eigen titel én in opdracht van overheden en universiteiten en van grote en kleine bedrijven met het oog op versterking van het duurzaam verdienvermogen in Nederland, concurrentiekracht én verbetering van het menselijk welzijn. Financiering van TNO vindt plaats via 50% publiek geld (EZK) en 50% door publieke en private opdrachten. Hieronder zijn ook talrijke EU-projecten begrepen.

Industrie 4.0

De hoofdmoot is digitalisering en kunstmatige intelligentie (AI). *Scientific Advisor* prof. Peter Werkhoven schildert bevestigend de opmars naar nieuwe vormen en verfijnde interacties van geautomatiseerde systemen, robots, en digitale systemen. Deze ontwikkeling is bekend onder de benaming Industrie 4.0, gemunt in 2011.

Door de weergaloze interacties van data smelten de fysieke, digitale en biologische wereld samen via de integratie van kunstmatige intelligentie (AI), robotica, Internet of Things (IoT), 3D-printing, genetische manipulatie, quantum computing en andere technologieën. De datarevolutie en de onstuitbare ontwikkeling van algoritmes creëren hele nieuwe omgevingen. Maar naast alle profijtlijke

vernieuwing van producten en diensten leveren ze ook de nodige hoofdpijndossiers op, zoals we in eigen land pijnlijk ervaren. De veiligheidsdiensten hebben dossiers vol van ongewenste politieke en criminele acties. En de vraag is ook, hoe op zulke ontwikkelingen serieuze democratische controle kan worden verzekerd.

Digitale autonomie

Er is in de wereld een strijd om digitale autonomie tussen de VS en China. De EU verliest steevast terrein. In quantum computing zijn de Amerikanen en de Chinezen de enig overgebleven spelers, terwijl in 5G en AI de EU als hekkensluiter eindigt. Binnen 10 jaar wordt 70% van de toegevoegde waarde in de wereldeconomie digitaal gestuurd.

De EU heeft geen Big Tech. Die boot is gemist. Zij heeft wel een formidabele kracht in huis met haar regelgeving, *standard setting*, die wereldwijd kaders stelt en tot navolging dwingt. EU-standaarden worden gedreven door het scheppen van een gelijk economisch en juridisch speelveld, maar ook door bredere waarden, zoals klimaat en mensenrechten. De EU is zeer actief. Vanaf 2022 dateert de *Digital Services Act* en de *Digital Markets Act*, d.i. regels voor data-platforms en betere bescherming van gebruiker

en consument tegen digitale manipulatie. Nu werkt de EU aan de *AI Act* met verdere randvoorwaarden voor innovatie, investeringsfaciliteiten en *governance*, waaronder zorg voor mensenrechten en sociale aspecten. Ook de gevolgen voor de arbeidsmarkt zijn immens.

Onlangs is via *Open AI* met de nodige ophef *ChatGPT* gelanceerd. Het is getraind op menselijke taal. Buiten de taal is het nog onbetrouwbaar. Google lanceert in gelijk kader *Bard*. AI krijgt trekken van menselijke intelligentie. De machine kan (nog) niet redeneren, hij heeft geen bewustzijn noch emoties, hij kan niet ongehoorzaam zijn. Maar ook kan de machine veel meer, of liever, beter dan de mens. Hij vergeet niets, de verbluffende versnelling en de precisie neemt alleen maar toe. Door de toename van data en interacties worden grote stappen voorwaarts gemaakt, die onmisbaar zijn voor duurzaamheidsbeleid, energietransitie, de zorg, onderwijs, veiligheid, etc. De arbeidsmarkt verandert (weer) ingrijpend: voor hele beroepssectoren ziet het perspectief er totaal anders uit. De dreiging van manipulatie door autocratische regimes en criminele organisaties neemt ook toe, zoals gezichtsherkenning, allerlei cyber, terrorisme enz.

Susan Swarte. CFO TNO, heet de VOP welkom

Ethische aspecten, politieke verantwoordelijkheid

De combinatie van AI en quantum computing dreigt menselijke vermogens te boven te gaan met een serieus risico van onbeheersbaarheid. De ethische zorgen nemen zienderogen toe. Helaas blijkt bij de politiek en de overheden voldoende inzicht in de processen te ontbreken. De EU zal opnieuw conform haar reputatie als internationale regelgever het voortouw moeten nemen bij het in toom houden van ontwikkelingen, die zonder effectieve regelgeving beangstigende aspecten krijgt. In verband met de immense maatschappelijke en politieke dimensies treffen liefhebbers een uitvoeriger verslag aan op de VOP-site.

Anne Lize van der Stoep dankt Peter van Werkhoven

prof. dr. Peter Werkhoven, scientific advisor to the Board of Directors

Gaat onze taal eraan?

Bob van den Bos

Algemeen Beschaafd Nederlands. Wie heeft het daar nog over? Hoezo Nederlands? Hoezo beschaafd?

Onze taal wordt ernstig bedreigd en nauwelijks verdedigd. De poorten worden wijd opengezet voor een niet te stoppen stoot slopers. Veel Neerlandici lijken ziende blind en horende doof voor het gevaar: we moeten het taalgebruik vooral zijn gang laten gaan. Wat nu nog fout is verklaren we straks goed.

Onmiskienbaar worden steeds meer Engelse termen gehanteerd, ook als er volwaardige Nederlandse alternatieven bestaan. We zien het overal: bij winkels, horeca, kantoren, sociale media. Kwaliteitskranten laten hun redacteurs en columnisten ongebreideld met Engelse termen strooien. Gemeenten gebruiken Engelse kreten om hun 'events te promoten'. Op de 'Schilderswijk University' krijgen jonge kinderen de '21th century skills' aangereikt'.

De Nederlandse Taalunie zou onze taal moeten beschermen maar doet dat niet. Het tegengaan van verengelsing ziet deze organisatie niet als haar taak. In tegendeel. Het Nederlands bestaat nu eenmaal deels uit leenwoorden dus kom maar op met de geit. De redacties van standaard woordenboeken als de 'Dikke Van Dale' en het 'Groene Boekje' nationaliseren nota bene zoveel mogelijk Engelse woorden en geven deze een permanente verblijfstatus.

Bovendien schiet ook het onderwijs op alle niveaus schromelijk tekort. Veel kinderen kunnen niet goed lezen, eindexameneisen zijn schrikbarend verlaagd en Nederlandse universiteiten verruilen ongegeneerd de eigen taal voor het Engels. Het aantal studenten Nederlands is drastisch afgenomen. Verder doet ook de Amerikaanse culturele invasie haar vernietigende werk. De massale communicatie via de sociale media (nu overal glashard 'social media' genoemd) leidt tot taalverarming en inkrimping van de woordenschat. De simpele 'internationale straattaal' groeit als kool. Vanuit misplaatste politieke correctheid zien onderwijshervormers vaak niet in dat gelijke kansen iets anders is dan gelijkgeschakeling. Zo is voorgesteld onze grammatica te versimpelen om de inburgering van nieuwkomers te versnellen. De taal amputeren om hem makkelijker te kunnen leren.

Ook bij het gebruik van Nederlandse termen zien we taalkundig kuddegedrag. Zo verdwijnen sommige woorden om consequent vervangen te worden door andere. Zonder reden en zonder dat iemand het in de gaten heeft. Nauwelijks werd overal amper, vaak heet nu geregeld en alleen of slechts is enkel geworden. Niemand gaat meer aan het werk, iedereen gaat aan de slag. Het dwangmatige fijne avond, fijn weekend getuigt van de sluipende robotisering van het taalgebruik.

Het Nederlands is een essentieel onderdeel van onze cultuur en daarmee ook van onze beschaving. Behalve de verengelsing en de versimpeling is vooral ook de vergroving een kwalijke ontwikkeling. Er lijkt geen morele rem meer op te staan. Dat is ook gevaarlijk: onbeteugeld taalgebruik kan aanzetten tot ongeremd handelen. De sociale media staan anonieme scheldpartijen toe en zelfs ook (fysieke) bedreigingen. Helaas gaan ook sommige Kamerleden zich te buiten aan vijandigheden en beledigingen. Zij beseffen niet wat daarvan het effect is: als zelfs parlementsleden zich niet respectvol hoeven uit te drukken waarom zou ik dat dan wel moeten?

In deze tijd is talenkennis, vooral van het Engels, uiteraard heel belangrijk. Dat betekent niet dat we het Nederlands maar aan zijn armzalige lot moeten overlaten. Eerbiediging van de eigen taal en cultuur is niet populistisch of nationalistisch: het is nota bene een doelstelling in het EU-verdrag. In onze taal ligt ons cultureel erfgoed besloten, waaronder onze beschaafde omgangsvormen. Deze zijn het fundament van een stabiele democratie.

Polarisatie en politiek

PAUL SCHNABEL

'Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht', zo vatte ik zo'n twintig jaar geleden het gevoel van Nederland samen. Veel later, in 2018, werd het de titel van een boek, dat liet zien dat het met Nederland helemaal niet slecht ging. In 'Met ons gaat het nog altijd goed' bevestigde Peter Hein van Mulligen van het CBS dat in 2020 dat nog eens. Hij noch ik konden voorzien hoe weinig zekerheid uiteindelijk toch ontleend kon worden aan de wetenschap te leven in een van de meest welvarende en best georganiseerde landen van de wereld. De Covidpandemie ontregelde economie en samenleving, de oorlog in Oekraïne maakte veiligheid en energievoorziening kwetsbaar, de kinderopvangtoeslag gaf de verzorgingsstaat een wel heel lelijk gezicht en de stikstofcrisis leek permanent te worden.

Noot

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de sinds 2008 uitgevoerde Continu Onderzoek Burgerperspectieven van het Sociaal en Cultureel Planbureau en van de onder redactie van Paul Dekker verschenen bundel 'Politieke polarisatie in Nederland' (Utrecht, Wereldvenster, 2022). De Stichting Synthesis heeft ieder van de leden van het kabinet en van de Eerste en Tweede Kamer een exemplaar van de bundel doen toekomen.

AUTEUR

Paul Schnabel is universiteitshoogleraar em. van de Universiteit Utrecht, was van 2015-2019 lid van de Eerste Kamer voor D66 en van 1998-2013 directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Niet alleen in Nederland

Veel van de problemen waar Nederland mee kampt, zijn ook de problemen van de landen om ons heen. Der Spiegel bericht zowat iedere week over het milieuvraagstuk, de energietransitie, het gebrek aan betaalbare woningen, de integratie van minderheden, de stijgende inflatie en de tekortkomingen in zorg en onderwijs. Al meer dan twintig jaar is er in Duitsland sprake van Politikverdrossenheit en zelfs Politikerverdrossenheit, van vermoeidheid met de politiek en afkeer van politici. Toch is er nog altijd sprake van een ruime mate van Systemzufriedenheit. Die bestaat net zo in Nederland. Weinig mensen willen van de huidige democratische instituties af en nog minder van de democratie als zodanig. De ontevredenheid richt zich op de politiek en de politici, op de manier waarop kabinet en parlement functioneren. Het moet allemaal beter, efficiënter en effectiever, dichterbij de burgers met meer directe vormen van democratie, met meer gewone mensen, waar ook meer naar geluisterd moet worden.

Dat klinkt allemaal nogal redelijk en gematigd. De meeste mensen zijn ook geen boze burgers en denken met Rutger Bregman ook dat 'de meeste mensen deugen'. Al heel lang vindt 50 tot 60% van de bevolking dat de meeste mensen te vertrouwen zijn. 75-80% ondersteunt de stelling 'dat er nog altijd veel mensen bereid zijn een ander te helpen'. Tegelijkertijd meent zo'n 70% dat het in Nederland 'steeds meer ieder voor zich' wordt en mensen 'minder respect' in de omgang met elkaar hebben. Uiteraard gaat het dan altijd om anderen. Van zichzelf hebben de meeste mensen een veel vriendelijker beeld. Op de uitspraak 'Er zijn mensen die ik ben gaan haten om de standpunten die zij innemen' reageert niet meer dan 15% met instemming. Dat is sinds 1970 (!) zelfs eerder minder dan meer geworden.

".....Als polarisatie dichterbij komt".

Betekent dit nu ook dat de actuele oproep van SIRE 'Verlies elkaar niet als polarisatie dichtbij komt' eigenlijk overbodig is? Dat zou een te snelle conclusie zijn, want in absolute getallen gaat het dan toch om haatgevoelens bij een op de zeven volwassenen. Natuurlijk verschillen mensen in 'haatintensiteit' en zeker ook in de intentie om aan de haat in interactie of zelfs fysieke actie uitdrukking te geven. Dat is nu niet anders dan vroeger, maar de vraag is wel of het 'haten', het emotionele en individuele equivalent van polarisatie, nu anders van aard is, heftiger misschien ook dan vroeger. Volgens SIRE denkt driekwart van de Nederlanders dat. Ze herkennen polarisatie in het debat in de Tweede Kamer en in de vele protestacties. Polarisatie is ook persoonlijker geworden. Publieke figuren en vooral prominente politici, maar ook bestuurders en ambtenaren, zijn vaker het doelwit in de sociale media en ook in de privésfeer. De meestal verwijtende, beledigende en ook bedreigende toon waarop dat gebeurt, laat zien dat het inderdaad niet om een politiek of ideologisch verschil van mening gaat, maar om gevoelens van boosheid en haat. Die kan zich richten op de 'standpunten', maar blijkt toch vooral gericht op persoon en ook sekse. Negatieve emotie treft altijd dieper dan verschil van opinie. Op persoonlijke aanvallen reageren is moeilijk en met gelijke munt terugbetalen eigenlijk onmogelijk. Wat overblijft is het doen van aangifte, het hebben van persoonlijke beveiliging of het kiezen voor een weggaan uit de publieke sfeer. Voor het jaar 2000 kende Nederland in de publieke ruimte nauwelijks beveiliging, niet persoonlijke en niet institutioneel. Daar waren we ook wel trots op. Dat is voorbij, in een open samenleving zitten bestuurders achter gesloten deuren.

Eenzijdige polarisatie

Van een scherpe tweedeling in de hele samenleving, zoals die in de VS inmiddels tussen Republikeinen en Democraten is gegroeid, is in Nederland geen sprake. De haat tegen sommige politici is eerder persoonlijk dan partijdig, terwijl de polarisatie juist opvallend eenzijdig is. Geen twee grote partijen tegenover elkaar, maar een minderheid die zich 'lautstark' afzet of zelfs keert tegen wat door een meerderheid als verstandig en door de overheid als noodzakelijk gezien wordt. De AIVD waarschuwt inmiddels wel nadrukkelijk voor de aantrekkingskracht die een half tot één procent van de bevolking koestert voor complottheorieën, waarin een kwaadaardige elite de vijand van het volk en van de democratie is. De algoritmes van de sociale media versterken dat geloof met wat als onomstotelijk, maar ook steeds weer onderdrukt bewijs wordt gepresenteerd. Dat leidt niet tot een volksopstand of een burgeroorlog, wel tot onzekerheid bij de meerderheid en actiebereidheid bij een minderheid. Klein in aantal, maar in de eigen bubbel steeds meer gemotiveerd en steeds beter georganiseerd. In politieke termen gezien komt het gevaar, persoonlijk zowel als politiek, nu minder van links dan van rechts. Dat heeft er mogelijk mee te maken dat in de loop van ruim een halve eeuw bij links meer 'Systemzufriedenheit' is ontstaan. Dat klinkt misschien wat vreemd gezien de huidige discussie over de dominantie van het neoliberale model voor economie en samenleving, maar er zijn duidelijk aanwijzingen voor. Zelfs uiterst links wordt politiek meer geaccepteerd dan ook niet al te extreem rechts. Ter linkerzijde staat anders dan rechts ook de steun voor de huidige

inrichting van de democratie, inclusief het partijstelsel, nauwelijks ter discussie. Naarmate een partij zich dichterbij het rechtereinde van het politieke spectrum bevindt, stuit zij in Nederland, Duitsland, Frankrijk en België feitelijk op weinig minder dan een cordon sanitaire. Anders dan nu in Israël wordt de meest rechtse vleugel in het parlement buiten een coalitie gehouden. Vaak stellen de rechtse partijen zich ook zo op dat ze zichzelf buiten een coalitie (moeten) houden. Soms omdat men welbewust afwijkt van de Grondwet, altijd ook omdat men de Europese Unie als wetgever niet kan accepteren.

Spelregels

Extreem rechts heeft veel meer dan links moeite met de parlementaire spelregels. Soms schuurt het langs de grenzen van wat een 'nepparlement' genoemd wordt, maar inmiddels gaat het met dreigingen als de komst van 'tribunalen' ook om grensoverschrijding van democratische principes. Retorisch wordt zo in de Tweede Kamer afstand genomen van de scheiding der machten en de verbinding gelegd met de boze twitteraars buiten. De publieke media, de kranten, maar vooral de televisie, geven naar verhouding graag en gemakkelijk aandacht aan standpunten die scherp en contrair zijn, emotioneel aansprekend en persoonlijk betrokken. Kranten kunnen niet zonder een in letters uitgedrukte en dus cognitieve boodschap, televisie raakt met beelden onmiddellijk het gevoel. De sociale media maken het mogelijk direct, persoonlijk en tegelijkertijd onzichtbaar en anoniem uitdrukking te geven aan het eigen gevoel, meestal een reactie op wat net op televisie te zien of te horen was. Televisie houdt als medium zelf meer van conflict tussen mensen dan tussen ideeën. Tijdens de COVID-19-epi-

demie was er in de media daarom altijd ruimte voor de antivaxers. De heetgebakerde uitzondering zou kunnen doen vergeten dat eind 2021 al 86% van de bevolking zich had laten vaccineren. 12% wilde dat niet en dat ook nog om veel verschillende redenen. Iets dergelijks, maar wat besmuikter, doet zich nu ook voor bij het stikstofprobleem. De meerderheid van de boeren gaat echt niet met de trekker naar het Malieveld, erkent vaak ook wel dat het om een ernstig probleem gaat, maar spreekt zich niet duidelijk uit tegen de militaristische polarisatie van Farmers Defence Force. Is dat angst of juist hoop dat er uiteindelijk een zachte oplossing gevonden zal worden, die meer rekening houdt met de toekomst van de huidige boerenbedrijven? Waarschijnlijk is er zowel angst als hoop, maar in een democratie passen geen intimidaties, persoonlijk bedreigingen of vormen van huisvredebreuk.

Wisselend tevreden

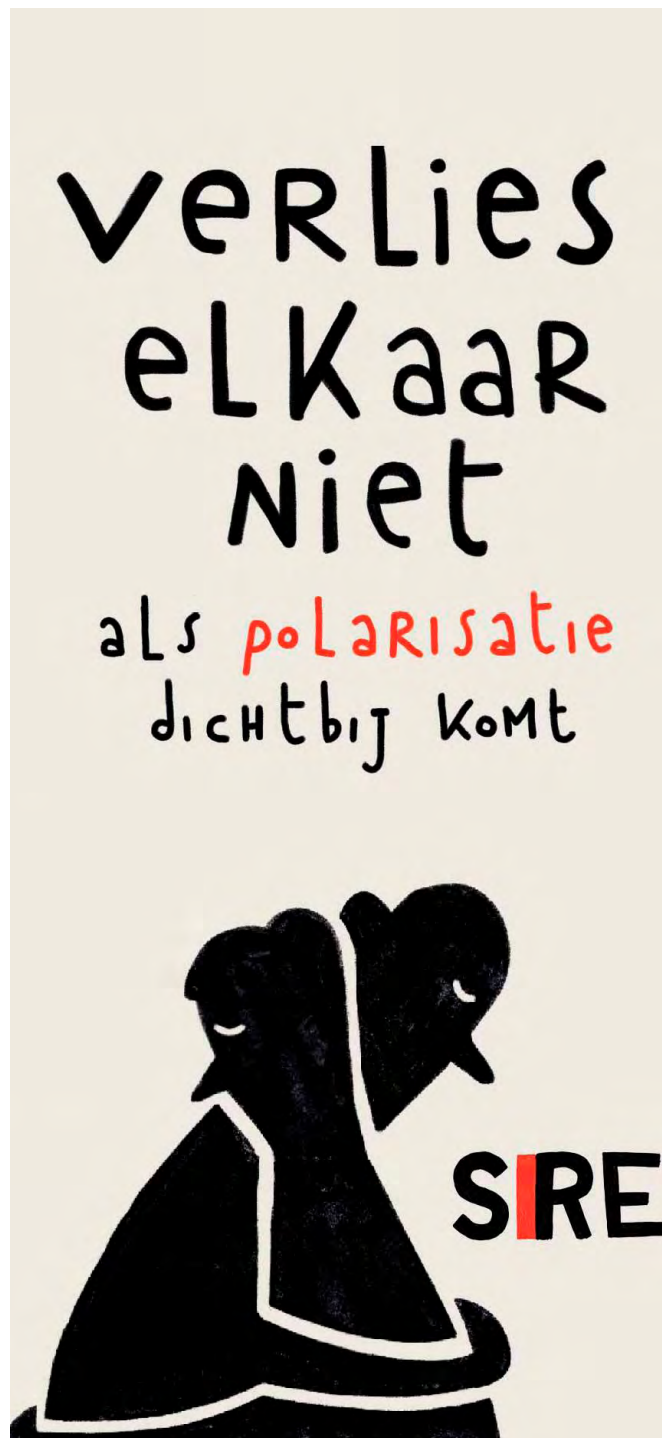
De extremere positie is nooit de keuze van de meerderheid, ook steunt die de daarin tot uitdrukking komende teneur. De meeste Nederlanders zijn geen boze burgers. Meestal zijn ze behoorlijk tevreden met hun bestaan en met het land waarin ze leven. In dat oordeel zit ook niet veel beweging en dat geldt ook voor meer principiële zaken als gelijke rechten of de waarde van democratie. Als het gaat om de eigen financiële situatie, de eigen woning, het eigen werk of de eigen sociale omgeving, blijkt de overgrote meerderheid daar al jaren tevreden of zelfs heel tevreden mee te zijn. Dat verandert als het epitheton 'eigen' niet meer van toepassing is. Gemiddeld geeft de

Nederlander 7,7 als waarderingscijfer voor het eigen leven en met 6,1 toont men zich bezorgd over de maatschappij. Die cijfers en verhoudingen veranderen niet erg. Met een waarderingscijfer van 4,6 is men nu wel erg kritisch over de politiek. Gezien de ongelukkige manier en het wel heel late moment waarop de formatie van het kabinet-Rutte 4 tot stand kwam, is dat geen verrassend cijfer. Het is ook niet meer dan logisch dat men in 2022 verwachtte dat de economie het slechter zou gaan doen, dat er zorgen waren over de hoge inflatie, de prijs van energie, het stikstofprobleem, het woningtekort en de opvang van vluchtelingen. Al deze onderwerpen staan iedere dag hoog op de onontwarbaar verstrengelde agenda van de media en van de politiek. Bijna altijd al denken meer mensen dat het met Nederland eerder de slechte dan de goede kant uitgaat, maar nu is het percentage optimisten met 12% wel erg laag. In 2020 was dat nog 45%.

Dat kan weer veranderen en dat zal ook gebeuren als de economie weer minder onzeker aanvoelt, de inflatie onder controle is en de aanpak van de grote problemen weer geloofwaardig wordt gevonden. De publieke opinie maakt dan weer een opgaande beweging. Het probleem van de persoonlijke belediging en bedreiging wordt daarmee niet opgelost. Politiek kan dat ook niet, al kunnen politici dat risico voor elkaar en zichzelf wel kleiner maken door een effectiever kamerreglement. 'Spreken via de voorzitter' is de oudste regel om in het debat de persoonlijke aanval te ontkrachten. Kijkcijfers dwingen televisie om juist aan het persoonlijke veel aandacht te geven, maar voor politici is dat een tweesnijdend zwaard gebleken.

Paradoxaal genoeg biedt minder aandacht voor het

persoonlijke de betere bescherming tegen bedreiging van de persoon. In het strafrecht is er al meer aandacht voor het gewicht van persoonlijke bedreigingen en dat is ook terecht. Inmiddels is immers duidelijk dat minder de bedreigingen zelf als de beduchtheid daarvoor bedreigend zijn voor de bereidheid om politieke en bestuurlijke functies te bekleden. Als 'Politikerverdrossenheit' tot afzien van politieke verantwoordelijkheid leidt, komt de democratie zelf en daarmee de 'Systemzufriedenheit' in gevaar. Voor een belangrijk deel is dat zeker ook een onvoorzien gevolg van de mogelijkheid om in de sociale media anoniem en onbereikbaar te kunnen beledigen en bedreigen. Dat moet veranderen. De boosheid van een burger mag geen vrijbrief zijn voor de bedreiging van een medeburger, politicus of niet.

Verschenen boeken

Wie regelt, beperkt? Bundel 22

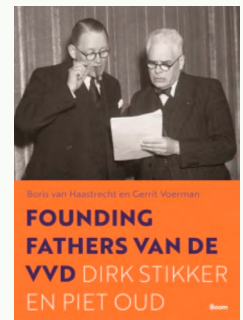
Het wetsontwerp Politieke Partijen bundelt bestaande en nieuwe regels over politieke partijen: over interne organisatie, financiering, politieke advertenties, een toezichthouder en het veelbesproken partijverbod. Twee vragen dringen zich op: hoe verhoudt de Wpp zich tot het non-interventionisme, en leiden de kabinetsvoorstellen naar verwachting tot de beoogde resultaten? De staatsrechtjuristen Hansko Broeksteeg, Gerhard Hoogers, Gohar Karapetian, Sebastiaan van Leunen, Sam Maasbommel, Solke Munneke en historicus Gerrit Voerman analyseerden de verschillende onderdelen van het wetsvoorstel.

De Founding fathers van de VVD

Dirk Stikker en Piet Oud

Boris van Haastrecht en Gerrit Voerman

Een onthullend boek over de oprichters van de VVD, Dirk Stikker en Piet Oud. Aanvankelijk werkten zij in harmonie samen, maar er volgden al snel conflicten. De oprichting van de VVD was 75 jaar geleden het werk van twee elitaire heren: zakenman Dirk Stikker en politicus Piet Oud. Hoe kwamen de directeur van Heineken's Bierbrouwerij en de burgemeester van Rotterdam tot het besluit om in januari 1948 een nieuwe politieke partij op te richten?

Politieke Polarisation in Nederland

22 wetenschappers hebben hun inzichten over politieke polarisatie in Nederland gebundeld in een boek

Polarisatie, groeiende onenigheid, toenemende tegenstellingen, verruwing en verharding in politiek en samenleving: Nederlanders maken zich er grote zorgen over. Te recht? Het antwoord op die vraag geven 22 politicologen, sociologen en andere wetenschappers. Ze laten zien hoe het is gesteld met de politieke polarisatie in ons land. Wat

Dé EU bestaat niet

Hoe democratisch is de Europese politiek?

Christoph Schmidt

Zeg 'de Europese Unie' en het begrip 'democratisch tekort' is nooit ver weg. Voor veel burgers is de EU een ondemocratisch monster. De werkelijkheid is minder karikaturaal, zo blijkt uit Dé EU bestaat niet. Van migratiecrisis tot eurocrisis, van landbouwbeleid tot klimaatbeleid, van de inkoop van coronavaccinaties tot de eindeloze zomertijddebat discussie en de sancties tegen Rusland: de ene keer steekt dat democratische tekort inderdaad de kop op, maar net zo vaak is er juist een tevéél aan democratie

De prijs van de macht

Mark Rutte en de VVD
Wilma Borgman

Toen in 2006 de opgewekte, maar onbekende jonge staatssecretaris Mark Rutte na een traumatische strijd met Rita Verdonk leider werd van de VVD, bevond de partij zich op een electoraal dieptepunt. Niemand had kunnen bevroeden dat Rutte haar vier jaar later naar een historische verkiezingsoverwinning zou leiden en premier van Nederland zou worden. Inmiddels is hij dat al meer dan tien jaar, met wisselende coalities en ondanks talloze affaires en politieke crises. Hoe heeft de VVD onder Rutte zo'n langdurig succesvolle partij kunnen worden? En wat is de prijs geweest van dat succes?

De achilleshiel van de koning

Monarchie onder druk
Jan Hoedeman

Koning Willem-Alexander is april 2023 tien jaar in functie: een mooi moment om de balans op te maken. Wat is de achilleshiel van koning Willem-Alexander? Waar zijn moeder Beatrix als koningin nog een rol had in het formatieproces, de politiek beïnvloedde en vierentwintig uur per dag in functie was, rekt Willem-Alexander zijn privédomein maximaal op, soms ten koste van het Koninklijk Huis. Dit leidt steeds vaker tot strubbelingen.

De asielloterij

Ruud Koopmans

Meer dan twintigduizend mensen zijn onderweg naar Europa om het leven gekomen. Velen wagen desondanks de tocht, want wie binnen is, kan meestal blijven. De beste kansen in deze loterij hebben jonge mannen die zich de diensten van mensensmokkelaars kunnen veroorloven; velen die onze hulp harder nodig hebben blijven achter.

De crisis van het democratisch kapitalisme

Martin Wolf

Krachtig pleidooi voor de instandhouding van het democratisch kapitalisme. Toen de Berlijnse Muur in 1989 viel, zegevierde het westerse democratisch kapitalisme. Nu, meer dan een kwarteeuw later, wordt de westerse wereld geconfronteerd met een financiële crisis, heerst er een groeiende ongelijkheid en is de onvrede groot. Er gaan krachtige stemmen op dat het kapitalisme beter af zou zijn zonder democratie, terwijl anderen juist het tegendeel beweren.

De integrale staat: kritiek van de samenhang

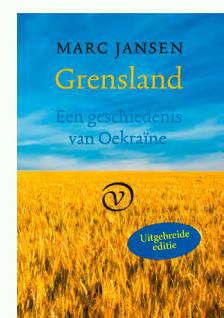
Paul Frissen

Het verlangen naar samenhang is even begrijpelijk als gevaarlijk. In De integrale staat laat bestuurskundige Paul Frissen overtuigend zien dat deze houding niet alleen theoretisch problematisch is, maar ook politiek gevaarlijk.

Grensland

Marc Jansen

Ruslandkenner en historicus Marc Jansen verklaart onder veel meer de langzame ontstaansgeschiedenis van Oekraïne, waarbij hij ingaat op de meest recente ontwikkelingen.

Cees Bremmer

Nestor in gesprek met Bert van den Braak

De afgelopen 25 jaar maakte de Eerste Kamer een belangrijke ontwikkeling door. Omdat kabinetten in de Tweede Kamer niet langer een vanzelfsprekende meerderheid hebben, kreeg de Senaat geleidelijk meer invloed. Bert van den Braak van het Haagse Montesquieu Instituut en bijzonder hoogleraar parlementaire geschiedenis en parlementair stelsel aan de Universiteit Maastricht, is bij uitstek kenner van dit instituut. Als vervolg op zijn proefschrift over de Eerste Kamer, schreef hij onlangs een nieuwe studie, getiteld *De Eerste Kamer 1996-2021*. Met als ondertitel: *Tussen nuttig en overbodig*.

Het eerste exemplaar ervan werd eind februari jl. op een sfeervolle bijeenkomst in de tijdelijke huisvesting van de Eerste Kamer overhandigd aan voorzitter Jan Anthonie Bruijn. Na deze overdrachtsceremonie volgden boeiende toespraken, onder meer van D66-senator Joris Backer. Hij vindt dat iedereen "die voor het eerst plaats neemt op de groene bankjes dit nieuwe boek zou moeten ontvangen". Voor de Nestor-redactie was deze presentatie mede aanleiding om Bert van den Braak op te zoeken. We spraken met deze wetenschapper "zonder opsmuk" over de Eerste Kamer, zijn werk als hoogleraar en over "zijn" Montesquieu Instituut aan het fraaie Lange Voorhout.

Wat verklaart eigenlijk je grote belangstelling voor de Eerste Kamer? Heeft dit een bijzondere achtergrond?

"Uit het feit dat ik er twee boeken over schreef, kun je er een bijzondere belangstelling uit opmaken, maar dat is slechts ten dele zo. Ik ben primair geïnteresseerd in parlementaire geschiedenis. De behandeling van wetsvoorstellen in de Eerste Kamer is nu eenmaal het sluitstuk van ons wetgevingsproces. Verder speelde mee dat men in Leiden al eerder onderzoek deed naar de maatschappelijke herkomst van Tweede Kamerleden en ministers. Onderzoek naar Eerste Kamerleden lag daarom voor de hand. Al snel werd dat vervolgens verbreed tot een studie naar hun functioneren; die belangstelling is sindsdien gebleven!"

Bert van den Braak in gesprek met Cees Bremmer

Lag je diepste interesse altijd eerder bij de Eerste dan Tweede Kamer gelegen, of heeft dit zich geleidelijk aan ontwikkeld?

"Het was dus eerder andersom. De parlementaire geschiedenis speelt zich toch voor het overgrote deel af in de Tweede Kamer. Ongetwijfeld was daarbij een factor dat de betekenis van de Eerste Kamer vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw steeds toenam".

Wat zijn voor jou enkele "uitspringende klassiekers" uit onze parlementaire geschiedenis?

"Je kunt natuurlijk allereerst denken aan 'nachten', met de Nacht van Schmelzer als belangrijkste. Hoewel toen nog heel jong -acht jaar- kreeg ik al mee dat er iets bijzonders was gebeurd; zelf lag ik overigens die nacht netjes in bed! De Nacht van Wiegel maakte ik mee vanaf de publieke

tribune. Toen ervoer ik ook echt de voorafgaande spanning in de wandelgangen. Verder noem ik de zeer indringende debatten in verband met "de bezetting", zoals de Drie en later Twee van Breda, de zaak Menten en kwestie-Aantjes. Voorts denk ik al snel aan debatten tijdens mijn middelbare school- en studententijd, zoals m.b.t. de RSV-enquête, de kruisraketten en die over abortuswetgeving. Tegelijk is dat wellicht een valkuil, want misschien was het in 1894 afstemmen van het kiesvoorstel-Tak van Poortvliet wel minstens zo dramatisch!!" **

Zijn er huidige of andere politieke c.q. parlementaire columnisten uit het verleden, wellicht ook internationaal die jij, om welke reden ook, bijzonder waardeert?

"Allereerst noem ik mijn leermeester Nico Cramer, die journalist -bij Het Parool- en wetenschapper was.

Hij gaf boeiende colleges en liet daarmee zien dat kleine persoonlijke details en anekdotes "krenten in de pap" voor geschiedschrijving zijn. De commentaren van Willem Breedveld in Trouw waardeerde ik vervolgens altijd zeer. Een opinie staat of valt uiteraard met een goede onderbouwing. In die zin moeten wetenschap en journalistiek elkaar versterken. Op het snijvlak van beide disciplines actief zijn, vind ik zelf ook aantrekkelijk".

Wat betreft beïnvloeding door buitenlandse collega politieke of parlementaire wetenschappers: ik voel mij vooral thuis in de Leidse historische school. Deze is duidelijk beïnvloed door de Duitse historicus Leopold von Ranke. Hij wilde het verloop van de geschiedenis vooral laten zien aan de hand van de omstandigheden. Een meer verklarende dan oordelende benadering, zou je dus kunnen zeggen".

Eerste Kamervoorzitter Jan Anthonie Bruijn

Iets heel anders. Ik zie je regelmatig "op twitter", soms informerend dan weer corrigerend. Weinig andere collega's van jou zie ik dit zo doen.

"Bij veel van wat ik doe staat de wens om 'uit te leggen' en 'doceren' voorop. Toen ik als student op de publieke tribune van de Tweede Kamer zat, kon ik het soms al niet nalaten andere bezoekers op iets te wijzen, of te corrigeren. Het Montesquieu Instituut, waaraan ik ben verbonden, heeft valorisatie - 'wetenschap van waarde maken,-' als uitgangspunt. De idee bij de website parlement.com is kennis-verspreiding. Twitter is slechts een ander kanaal om kennis te delen. Al geef ik weleens een mening, toch is dat niet mijn voornaamste insteek".

Wat krijg jij van je werk als hoogleraar in Maastricht zoal mee terug van studenten over het functioneren van onze staatsinstellingen?

"Dat is moeilijk algemeen te zeggen. Soms ben ik (blij) verrast met hun kennis van en belangstelling voor het staatsbestel. Uiteraard geldt dat niet voor alle studenten gelijk. Je moet m.i. oppassen met gedachten als: 'vroeger was dat beter, was er meer belangstelling'. Terugdenkend durf ik dat sterk te betwijfelen. Er zijn altijd jongeren die meer dan anderen maatschappelijk betrokken zijn. Dat hoeft zich uiteraard niet steeds op het staatsbestel te richten. Het kan even goed gaan om activiteiten voor vluchtelingen of het milieu. Heftige discussies over bijv. het functioneren van de Eerste Kamer heb ik er overigens tot nu toe niet meegemaakt".

Hoe beschouw jij vanuit je vakdiscipline de recente provinciale verkiezingsuitslag?

"Je kunt daar vanuit meerdere kanten naar kijken. Allereerst natuurlijk in politieke zin, met de sterke opkomst van een nieuwe 'middenpartij', de BBB. Weliswaar op sommige punten aan de rechterzijde te plaatsen, maar geen 'anti-partij' zoals PVV of FVD. Hoe stabiel en blijvend dat is, zal moeten blijken. Een tweede invalshoek is de vraag of het wenselijk is dat sterk wisselend kiezersgedrag zo'n betekenis heeft. Zelf ben ik erg geporteerd voor een vierjarige regerperiode, met slechts bij uitzondering een doorbreking ervan. Verkiezingen die als tussentijdse peilingen fungeren, vind ik geen goede zaak. Statenverkiezingen zijn ook nooit zo bedoeld geweest. Dat provinciale statenleden daarna de Eerste Kamer kiezen, werkt dit wel in de hand. Ook dat

vind ik onwenselijk".

Van de historicus Pieter Geyl is de bekende uitspraak "Men kan de geschiedschrijving opvatten als een discussie zonder eind". Geldt dat eigenlijk ook niet het debat over "nut en noodzaak van de Eerste Kamer?"

"Dat is zeker zo. Ieder stelsel, en dat geldt ook voor het kiesstelsel, heeft voor- en nadelen. Mij gaat het om de principiële democratische keuze dat de Kamer die het politieke primaat heeft ook het recht toekomt als laatste te oordelen over wetgeving. Daar zitten ook ongetwijfeld nadelen aan, maar het gaat om het principe".

Om de verkiezing van Provinciale Staten te ontlasten van de indirecte stem voor de Eerste Kamer, stel jij voor Eerste Kamerleden rechtstreeks te laten kiezen, liefst tegelijk met Tweede Kamerverkiezingen. In dat geval is toch sprake van een gelijk kiezersmandaat? Wordt daarmee de spanning tussen beide Kamers zo niet op scherp gezet?

"Mijn suggestie ligt dus, zoals gezegd, in het verlengde van het afwijzen van een tussentijdse peiling. Bovendien vind ik het onwenselijk dat kiezers met één stem over twee totaal verschillende organen beslissen, al is dat deels indirect. Rechtstreekse verkiezing van beide Kamers kan uiteraard alleen wanneer zij niet hetzelfde kunnen en mogen, dus in bevoegdheden verschillen. In dat geval moet de Senaat dan wel iets aan macht inleveren. Dat kan simpel door de drempel voor verwerping van wetsvoorstellen er te verhogen naar twee derde van de stemmen. Als een gewone meerderheid tegen is, zou het wetsvoorstel moeten - geen recht, maar plicht! - worden teruggestuurd naar de Tweede Kamer. Uit mijn studie blijkt dat de Eerste Kamer zelden unaniem vindt dat een wetsvoorstel 'technisch' onder de maat is; het politieke oordeel is er leidend. Het politieke eindoordeel hoort echter aan de Tweede Kamer! Overigens kun je bij rechtstreekse verkiezing van de Senaat eveneens denken aan een versterking van het regionale element".

Hoe taxeer jij de kans dat een Grondwetswijziging -in dit decennium of later- om die reden kan rekenen op een twee derde meerderheid in de Tweede Kamer?

"De kansen op een fundamentele grondwetsherziening zijn altijd gering, gelet op de vereiste twee derde meerderheid.

Als er onvrede is over de positie van de Eerste Kamer en afschaffing onhaalbaar is -waar ikzelf overigens ook tegen ben- dan kun je beter streven naar een wat geringere hervorming, zoals door mij voorgesteld. Dat is wellicht kansrijker”.

Heb je weleens heimwee (gehad) naar de positie van de Eerste Kamer en wijze van verkiezing, van vóór de Grondwetwijziging van 1983?

“Dat het oudste lid via het lot mocht bepalen wie er pas na zes jaar of drie jaar aan verkiezing zouden worden onderworpen, had wel iets. Maar om nou te zeggen dat je daar heimwee naar zou moeten hebben.? Het wordt enorm overschat dat vernieuwing van de helft van de Eerste Kamer om de drie jaar tot een minder grote landelijke afweging bij de Statenverkiezingen zou leiden. Die landelijke invloed was er ook vóór 1983. Toen was het politieke bestel bovendien aanzienlijk stabiel”.

Denemarken, Zweden, en Noorwegen kenden een tweekamerstelsel, maar hebben dat in resp. 1953, 1971 en 2007 afgeschaft. Zij kennen nu een éénkamerstelsel, evenwel met een combinatie van landelijke en regionale verkiezing van de leden. Is dit voor ons een te overwegen optie, ook gegeven het “regionale element” erin?

“In Zweden bleek de splitsing van Kamers en de rol van hun ‘Eerste’ Kamer van weinig betekenis. Voor mij komt zo’n systeem dus neer op een te grote uitholling van het tweekamerstelsel. Zelf ben ik vóór handhaving van een tweede oordeel over wetgeving. Alleen het politieke oordeel daarin moet minder groot zijn dan nu. Wanneer men vrij breed vindt dat wetgeving onder de maat is, dient de Eerste Kamer dit te kunnen tegenhouden. Het moet dan wel gaan, voor mij essentieel, om een oordeel door een gekozen politiek orgaan. Over de wijze van verkiezing kun je, zoals gesteld, nog nadenken. Regionale vertegenwoordiging kan daarbij worden betrokken.”

*** Noot: In 1894 blokkeerde tot -onaangename- verrassing van de liberale minister van Binnenlandse Zaken, mr. Tak van Poortvliet, de Tweede Kamer diens voorstel tot verdere verruiming van het (mannen)kiesrecht.*

Montesquieu-instituut en Parlementair Documentatiecentrum dreigen te verdwijnen

Het in 2007 opgerichte Montesquieu Instituut geldt als het kenniscentrum voor parlementaire democratie en begeeft zich op het snijvlak van democratie, politiek en parlementaire besluitvorming in zowel Nederland als Europa. Ik vermoed dat niet alle VOP-leden evengoed met het werk van dit Instituut bekend zijn.

Het is goed om te weten dat zowel het voortbestaan van de site parlement.com en europa-nu.nl als van het Montesquieu Instituut (MI) ernstig wordt bedreigd. De kans is reëel dat beide websites binnen afzienbare tijd moeten stoppen vanwege gebrek aan financiële middelen. Journalisten, burgers, studenten, ambtenaren en bestuurders maken er nu volop gebruik van. Maar waar geen bereidheid tot financiering bestaat, is voortzetting onhaalbaar. Je hebt nu eenmaal een redactie nodig, evenals huisvesting en ICT-infrastructuur.

Het PDC financierde genoemde zaken tot nu uit eigen inkomsten, zoals bijv. uit het onderhoud van de website van de Eerste Kamer. Dat blijkt echter niet meer toereikend. Het maatschappelijke belang van gedegen informatie over ons staatsbestel en de personen die daarin een rol spelen is zo groot, dat naar mijn vaste overtuiging de site parlement.com verdient te worden gefinancierd. Met het wegvallen van het Parlementair Documentatie Centrum (PDC), die deze sites onderhoudt, zou ook een belangrijke basis van het Montesquieu Instituut wegvallen. Het PDC, is evenals de parlementaire onderzoeksinstituten in Maastricht, Groningen en Nijmegen, partner in het MI. Het verzorgt bijv. de website, zorgt voor publicaties en organiseert bij regemaat actueel politiek en maatschappelijk debat. Zonder een dergelijk centrum waar verder het biografisch archief, het digitale ‘geheugen’ over Nederlandse politici is ondergebracht, staat ook dat op losse schroeven. Voor de parlementaire geschiedschrijving is het PDC heel belangrijk. Wegvallen daarvan is ook voor huidige en toekomstige VOP-leden heel nadelig.

Joost van Iersel

Voorjaarsbijeenkomst aan Breda en de KMA

Op 14 juni wordt de VOP dit jaar via een videoboodschap door burgemeester Depla ontvangen in het Oude stadhuis op de Markt van Breda. Na een korte huishoudelijke vergadering is het woord aan oud-commandant van de Landstrijdkrachten Mart de Kruif, heel bekend als commentator over Oekraïne. De Kruif deed veel operationele ervaring met missies, zoals in Bosnië en als commandant van 45.000 militairen in Afghanistan. Voor veel militairen leverden de missies schokkende ervaringen op. Zijn conclusie: oorlog is niet beheersbaar is: 80% van de operaties loopt goed, 10% is gericht op verkeerde doelen en 10% wordt niet uitgevoerd. Veel hangt ter plekke af van intuïtief optreden. Maar zoals ook in Oekraïne, iedere operatie is tevoren gepland, men is in hoge mate afhankelijk van capaciteitsinbreng en flexibiliteit. Moskou heeft zich volkomen verkeken. Het aanvalsplan voorzag een snelle effectieve operatie van 10 dagen. Op alle fronten is Oekraïne onderschat. Nu ligt er een front waarbinnen Oekraïne kleine veroveringen boekt. Maar grosso modo zit men in een patstelling.

In Moskou en Beijing staat Clausewitz strategisch nog bovenaan: oorlogvoering is slechts voortzetting van politiek bedrijven met andere middelen. Oorlog is in dat denken dus een legitiem middel ter bereiking van enig denkbaar politiek doel. Daarentegen is in het westerse denken militair ingrijpen het middel *of last resort*. In Europa is dit denken heel ver doorgevoerd. Europa heeft sinds 2011 geen geloofwaardige afschrikking meer. 90% van de strategische afschrikking is van Amerikaanse makelij. De EU heeft geen eigen militaire staf, geen buitenlandse politiek en kent geen samenhang. Afrika laat men links liggen. De ambities van Poetin zijn bovendien gevoed door zwakke regeringen (Duitsland!) en onduidelijkheid vanuit Washington. Fysiek beschikt Rusland over veel meer, maar verouderd, materieel en er zijn nog tal van mogelijkheden tot mobilisatie. Maar hoe ver kunnen ze daarmee gaan? Hardware is ruim voorradig maar wordt stelselmatig afgeschoten, zie onder andere de enorme tankverliezen. Ook de Russen zullen jaren productie nodig hebben om hun zaak weer op orde te krijgen. Oekraïne is gelijkwaardig geworden. Conceptueel werkt Moskou met log top-down aangestuurd massaal geweld in tegenstelling tot Oekraïne, dat sinds 2014 is opgeleid op basis van de NAVO-strategie, de zgn. *Auftragstaktik*, met veel meer rechtstreekse

Joost van Iersel dankt Mart de Kruif voor zijn boeiende lezing

bevoegdheden voor de commandanten te velde, minder logheid, flexibiliteit en snelheid. Die *Auftragstaktik* heeft het westen na de 2e wereldoorlog van de Duitsers overgenomen. Daarnaast de component moreel leiderschap. Oorlog gaat om het breken van de wil van de tegenstander. Maar de Russische motivatie is vooral gedreven door repressie van de eigen mensen, Oekraïne door de wil te overwinnen, Oekraïne heeft veel geleerd van de Krim. Kernwapens te velde zijn een onbekend element. Maar de vrees daarvoor is (nog) beperkt, temeer daar China en India tot iedere prijs escalatie willen voorkomen.

Eventuele onderhandelingen zullen sterk afhankelijk zijn van de situatie op het slagveld. Wie komt daar in een leidende positie? Daarop zal het komende offensief van Oekraïne worden beoordeeld. De verwachting is, dat deze confrontatie sowieso lang zal gaan duren. De Kruif onderstreept het belang van versterking van het Europese geluid. Hij onderstreept ook de noodzaak van meer directe zeggenschap van de Bevelhebber van de Strijdkrachten op Defensie. Minder directe afhankelijkheid van de VS is geboden. Naast Europese politiek is dus gemeenschappelijke productie van materieel van onderop (fregatten, kogels) wenselijk.

Na de lunch steekt het gezelschap de straat over en brengt een saluut aan het praalgraf van Engelbregt II, heer van Breda, voorvader van Willem van Nassau, later Oranje. Vandaar naar de KMA. Op de KMA is de Nederlandse defensie-academie met alle staf gevestigd alsmede het beroepsonderwijs voor land, lucht en marechaussee, deels ook voor marine. De defensie-academie leidt jaarlijks ongeveer 700 cadetten en cursisten op tot officier met militaire en vaktechnische opleidingen en vorming. Er bevindt zich zowel een verkorte beroepsopleiding (op basis van bachelorexamen aan de universiteit) als een volledige officiersopleiding, 50% vrouwen. De opleiding omvat bedrijfswetenschappen, krijgswetenschappen en techniek. Alle kadetten moeten in kennis en vaardigheden gereed

Overste Duvekot spreekt de VOP-leden toe bij de KMA

worden gemaakt voor het slagveld en operationeel leidinggeven. Ook interactie met opleidingen in het buitenland. Het rendement van de opleidingen is hoog. Specifiek is dat kadetten in opleiding gewoon zijn gesalarieerd als medewerker van Defensie. De verkorte opleiding en de volledige officiersopleiding binnen één instituut levert problemen, het is een moeilijk huwelijk, aldus Commandant Kolonel Baksteen. Hoe verhoudt zich een algemene universitaire basis met verkorte officiersopleiding tot de volledige officiersopleiding van de KMA? Algemene universitaire vakken hebben in een officiersopleiding hun eigen profiel, zoals ethiek en leiderschap. Ook kan de KMA niet een zeer breed spectrum bedienen, zoals bijvoorbeeld cyber (actief zowel als passief), op een ander front veel mechanica maar te weinig elektronica. De meeste bondgenoten zijn afgestapt van een eigen faculteitsmodel.

De presentatie en boeiende discussie werden gevolgd door een historische rondleiding door het Kasteel, dat stamt uit de 14e eeuw, dat in 1503 in handen kwam van Engelbrecht I van Nassau, begin van de geschiedenis met de Nassaus en later de Oranjes. In 1667 werd hier de Vrede van Breda getekend, het einde van 2e Nederlands-Engelse oorlog. In 1826 stelde Koning Willem I het Kasteel ter beschikking van de KMA. Het bevat nog een beperkt aantal fraaie reminiscenties uit het verleden en het geheel ademt nog steeds de verbondenheid tussen het Kasteel en Oranje. Ook krijgen we een duidelijk inzicht, hoe het Kasteel functioneert voor opleidingen en de kadetten.

VOP-leden in het stadhuis en de KMA

Mag ik me even voorstellen?

In 2018 kwam ik, door het vertrek van Thom de Graaf naar de Raad van State, onverwachts in de Eerste Kamer terecht. En leuk dat ik het er vond. Als iemand verbaasd vroeg wat er nou zo leuk aan was, legde ik uit dat het een soort Postacademisch Onderwijs is. Op tal van gebieden werd ik bijgeschoold te midden van boeiende collega's. Zelf kon ik mijn ei als criminoloog kwijt bij de inbreng op Justitie en Veiligheid.

Na mijn vertrek bleek dat de bijscholing kon worden voortgezet via de VOP, met interessante uitjes en een zeer leesbaar blad. Nestor was een ontdekking. Artikelen over politieke onderwerpen, maar dan zonder de hijgerigheid die de media zo kenmerkt. Toen Monique de Vries in december 2022 vroeg om leden met een vlotte pen, kon ik het niet laten te reageren. In mijn sollicitatiebrief heb ik verwezen naar mijn achtergrond als bestuurder en toezichthouder, maar vooral ook als vlotte schrijver.

Zo was ik o.a. hoofdredacteur van het tijdschrift Publiek Management en schreef ik voor Binnenlands Bestuur. Want tja... mijn grootvader was ooit hoofdredacteur van de Telegraaf en dat schrijven is in ons familiebloed gaan zitten. Heel fijn dat mijn schrijversbloed hier weer mag gaan stromen.

Margo Andriessen, nieuw lid van de redactie
www.margoandriessen.nl

Overleden

Joop van den Berg

Op 4 mei 2023 is op 82-jarige leeftijd VOP-lid en voormalig PvdA-Tweede Kamerlid Joop van den Berg overleden. Hij was van 1988 tot in mei 1994 Tweede Kamerlid namens de PvdA.

Redactie

J.M. (Monique) de Vries	monique@devries.to	070-3520749
C. (Cees) Bremmer	c.bremmer@planet.nl	071-5613125
		06-51853187
J.P. (Joost) van Iersel	jpvaniersel@gmail.com	070-3546165
		06-20597487
B.R.A. (Bob) van den Bos	bobravandenbos@gmail.com	06-20978171
Paul van der Kraan, eindredacteur	p.vdkraan@tweedekamer.nl	070-3183183
		06-31634125

Bijdrage van Paul Schnabel

Commissie rechtspositie

G.B. (Ad) Nijhuis, voorzitter	postvoorgb@gmail.com	0523-677366
P.J. (Pieter Jan) Biesheuvel	pj.biesheuvel@12move.nl	070-3455975
F. (Francisca) Ravestein	franciscaravestein@gmail.com	06-29359059
J. (Hannie) Stuurman	hannie.stuurman@upcmail.nl	0187-841338
G.J. (Gerrit Jan) van Otterloo	gjpv@xs4all.nl	06-53439009

Bestuur

J.G.C. (Jan Kees) Wiebenga, voorzitter	jwiebenga@hotmail.com	023-5246141
J.P. (Joost) van Iersel, vicevoorzitter	jpvaniersel@gmail.com	070-3546165
		06-20597487
A. (Arie) de Jong, secretaris	ariedejong@hetnet.nl	071-5212318
		06-47381662
E.G.E.M. (Liesbeth) Bloemen, penningmeester	Lizbloemen@hetnet.nl	071-3018529
G. (Gerrit) Valk, Internat. secr.	gerrit.valk@wxs.nl	06-55382145
D. (Doeke) Eisma	deisma6@gmail.com	070-3241543
		06-52606675
A.L.E.C. (Anne Lize) van der Stoel	alecvdstoel@me.com	020-6252904
		06-55101273

Ambtelijke ondersteuning

Druk: Reprografische afdeling Tweede Kamer

Vormgeving: Stafdienst Communicatie, J.G. (Hans) Mientjes

Verenigingsadres/ledenadministratie

Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. P.A. (Paul) van der Kraan

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

Website(s): www.Oud-Parlementariërs.nl

Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariërs (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal en het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30,- per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, Den Haag.

Redactie van de Nestor

*Zittend v.l.n.r.:
Monique de Vries en
Margo Andriessen
Staand v.l.n.r.:
Paul van der Kraan,
Cees Bremmer,
Bob van den Bos en
Joost van Iersel*

Interview Gerda Verburg

Gerda Verburg is na een twaalfjarig verblijf in het buitenland weer teruggekeerd op Nederlandse bodem. Daarvoor was zij Kamerlid en minister.

U bent van Kamerlid minister geworden en daarna, na een aantal jaren, weer terug naar Kamerlid. Hoe heeft u die overgang terug naar de Kamer ervaren?

Die waren zeer boeiend. En ook wel ontnuchterend. De ene avond wordt je nog thuisgebracht door de chauffeur, met een doos met persoonlijke spullen op je schoot, en de ochtend daarop zie je jezelf in de garage om de banden van je fiets op te pompen om naar de Kamer te gaan. Het is heel Nederlands, die abrupte overgang. Je bent gewoon geen bewindspersoon meer, klaar. Het afscheid nemen van de mensen met wie je jarenlang hebt gewerkt doet wel een beetje pijn. Als minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heb je altijd wel een paar crises, in mijn periode bijvoorbeeld de Q-koorts. En de mensen met wie je door dik en dun die periodes hebt beleefd laat je dan achter. Maar ik was gekozen als Kamerlid en dat heb ik dan ook direct weer opgepakt. Zo werkt democratie.

Die periode duurde een jaar, relatief kort dus?

Dat klopt. Ik werd door het kabinet gevraagd of ik ambassadeur wilde zijn bij de Verenigde Naties, meer in het bijzonder bij de landbouw- en voedselorganisaties van de Verenigde Naties. Dat zijn er drie. De FAO is het bekendst, maar je hebt ook het Wereldvoedselprogramma (WFP) en IFAD International (Fund for Agricultural Development). Alledrie gevestigd in Rome. Dat betekende dat ik met mijn partner moest overleggen, want ik wilde zeker geen lange afstandsrelatie! We werden het eens en togen naar Rome. Ik heb daar vijf jaar gewerkt. Vier jaar is de gebruikelijke periode, maar ik kreeg de vraag van Luxemburg of ik de extra taken van het EU-voorzitterschap in Rome namens hen wilde oppakken. Daarna was Nederland zelf EU voorzitter. Reden om een jaar door te gaan. Ook een mooie periode was voorzitterschap van de Committee on World Food Security (CFS). Het unieke zit in de samenstelling. Omdat het een VN-commissie is waren de regeringen daar natuurlijk in vertegenwoordigd, maar hier waren ook andere gesprekspartners, zoals boerenorganisaties, Ngo's, producenten en het bedrijfsleven. Allemaal aan tafel om aanbevelingen te doen over voedselproductie, -zekerheid en de kwaliteit van voedsel. Alleen calorieën is onvoldoende, cruciaal is de voedingswaarde! Daar komen kwesties bij kijken als toegang tot land of water (denk bijv. aan NI vissers en hun toegangsuitdagingen), financiën, de positie van vrouwen etc. Hard nodig omdat er veel meer overleg en interactie moet zijn tussen overheden en maatschappelijke organisaties. In Nederland is dat behoorlijk geïnstitutionaliseerd in bijvoorbeeld de S.E.R. en de stichting van de arbeid. In veel landen is dat nauwelijks het geval en ik heb een bijdrage geleverd aan het bevorderen van dialoog, samenwerking en vertrouwen. De afgelopen 6 jaar heb ik de Scaling Up Nutrition Movement geleid, namens de SG van de VN. Ook hier draait het om consensus en samenwerking tussen verschillende spelers.

Bent u nu, weer terug in Nederland, nog op een of andere manier betrokken bij de problematiek waar onze landbouwsector nu mee kampt?

Zeker. De toekomst vraagt een andere aanpak en nieuwe oplossingen. Ik krijg vragen van journalisten: wat zou u doen als u minister was. Ik hou me daar verre van. Wel vind ik dat de hele voedselketen een rol heeft te spelen, dus overheid, bedrijfsleven, supermarkten, consumenten, én onderwijs- en onderzoeksinstellingen. Boeren zijn cruciaal maar kunnen het niet alleen. Kijk niet alleen naar stikstof, maar ook naar water, energie en voedselverspilling etc. Zelf ben ik inmiddels boegbeeld van Next Food Collective waar onderzoek en bedrijfsleven, in de voedselketen samenwerken om de omslag naar duurzaam en gezond voedsel mogelijk te maken. Een bundeling van krachten met heldere en meetbare doelen! Op die manier ben ik opnieuw betrokken bij de voedselsector die cruciaal is en blijft voor een duurzame toekomst van mensen en onze planeet.